

Вибори кошового

Під сірохмарним зимовим небом, що сипало дрібним снігом, немов пшоном, хвилювалося море смушкових козацьких шапок зі синіми й червоними шликами. Деякі шапки вирізнялися, бо були обшиті хутром. Під ними грілися голови досвідчених козаків, котрі і в походах побували, і ворогів багатенько порубали. Ще й здобич не пропили у шинку, а витратили на дороге соболине хутро – щоб зелена молодь озиралася й цокала язиками від захвату.

Тисячі козаків напружено прислухалися до низького сивовусого полковника у хутряному кунтуші, який стояв на дерев'яному помості в оточенні старшини. Його гучний голос ледь проривався крізь несамовитий галас козацької юрби:

– Браття козаки! – кричав він, почервонівши від напруги. – Дайте слово сказати! Та замовкніть нарешті!!!

Але натовп не стихав.

- Геть Яцька Острянина!
- Яцько – баба, а не козак! – кричали одні.
- Яцька – у кошові! – горлали другі.
- Скидана!!! – ревли треті.
- До біса Яцька! Гуню кошовим! – знову вигукували перші.

Козаки так розпалилися, що місцями у натовпі навіть спалахували бійки. Їх намагалися заспокоїти більш врівноважені козаки.

Яків Остряний, високий полковник із незвичною для козака рудою борідкою, яка маскувала спотворене віспою обличчя, стояв на помості біля Гуні та полковника Мартина Незнанського. Він нервово покусував губи, стріляючи очима у натовп. Раптом відсторонив Скидана і гучно мовив:

– Брати! Діти мої, запорожці!

Юрба притихла. Козаки перестали гамсетити один одного й очікувально дивилися на полковника, тяжко відхекуючись.

– Брати-козаки! – звернувся Остряний. – Тут дехто назав мене, козака, полковника, бабою! І за що, скажіть, мені така наруга? Хто докаже, що це справедливо?

– А чому Павлюкові не допоміг, Дніпра не перейшов? – пролунав чийсь високий голос, і козаки залементували:

– Так, поясни, зраднику, чому?

Остряний почекав, доки юрба викричиться, витягнув з-за пояса сувій з печаткою, що бовталася на шовковому шнурку, і прокричав:

– Ось чому!

Козаки перезирнулися й загомоніли вже тихіше.

– Що це?! – гукнув хтось.

– А це, браття, відповідь на ваше питання, чому я не пішов через Дніпро до Павлюка.

Остряний зробив паузу, тримаючи сувій над головою. Тим часом юрба лементувала, вимагаючи пояснень.

– Це, браття, лист від Павлюка. Кошовий переслав мені його з гінцем, коли вирушив з-під Чигирина, від порохових варниць.

– Читай, полковнику, що він там пише!

Острянин розгорнув сувій і зачитав листа. Павлюк наказував Острянину разом з його козаками та посполитими триматися наразі лівого берега. А коли потрібна буде допомога – Павлюк знову надішле листа.

– Як бачите, я виконував наказ гетьмана! А те, що він не дав іншого наказу, не моя провина!

Знову почулися вигуки:

– Яцька – у кошові!

– Яцько – не баба, а справжній козак!

Опоненти похмуро мовчали. Схвальний галас більшості заглушив ті кілька голосів, що вимагали вибрati кошовим Гуню. А поміж юрби тим часом кілька козаків роздавали золото, тихо промовляючи:

– Кричіть за Яцька!

Нова хвиля галасу струснула простiр, вимагаючи кошовим Яцька Острянина. Той стояв, піднявши руку з листом, наче з булавою. Скидан знову вийшов наперед.

– Отож, волите кошовим Острянина? – закричав він.

– Волимо!!! – прогримiла єдиним подихом юрба. Скидан узяв булаву і простягнув Острянину. Той, за давнім звичаєм, вiдсторонив її. Скидан знову подав булаву, а Острянин знову вiдсторонив. За третім разом Острянин таки взяв булаву і вклонився козакам на всі чотири сторони. Юрба ревла, вiтаючи нового кошового отамана. Пiдiйшов генеральний суддя з казанцем грязюки й почав жменями ляпти її на голову обранцевi. Острянин стояв терпляче, вдивляючись у натовп крiзь патьоки теплого багна, розведеного поспiхом iз промерзлої землi й окропу. Дивнi почуття охопили його душу: щастя вiд такої козацької пошани i водночас тривога. На ньому тепер вiдповiданiсть

за долю тисяч козаків, за долю визвольної війни, за долю, врешті, рідного краю. У цьому душевному стані він не помітив, як із руки випав сувій і, згорнувшись, покотився, гнаний вітром, просто до ніг Карпа Скидана. Той підняв сувій і глянув мимохіть на текст. За мить його обличчя змінилося.

– Це не Павлюкова рука! – здивовано прошепотів старий полковник.

Побратими на Січі

У стоголосому натовпі стояли троє молодих козаків і похмуро спостерігали за всім, що койтесь. В одного за спиною стирчали незвичні для козака мечі. У двох інших зброя була традиційна. Але, крім шабель, вони мали по два пістолі та довгі ножі. Озброєння доповнювали сагайдаки для стріл та луки. То були наші давні знайомі – Іван Рубай, Микола Хліб і Юрко, Іванів брат. Уже майже тиждень, як вони повернулися на Січ, а їх ще навіть не викликали розпитати про оточення Павлюка під Боровицею. Добре, хоч записали знову до Величківського куреня й поставили на постачання.

Робити хлопцям було нічого, окрім згадувати кожен своє. Ще й боліла душа за Галагана. Загибель побратима тяжко вразила козаків, і ніякі пісні біля вогнищ не могли їх розвеселити. Іван згадував татарський полон, батька й матір, життя у Китаї, свого названого батька Хо Чжоцзоу. У пам'яті миготіли спогади: втеча з Китаю, порятунок від смерті у льодовитих киргизьких степах, Азімбек, Гульзат – щира й ласкова дівчина. Донські козаки, Зв'ягін, мандрівка додому, зустріч з Оксаною і... кохання. Потім повернення на Дон, з'єднання із запорожцями, поединок з Галаганом та його щира дружба. Битва за Азов, зустріч із братом,

якого жорстока доля занесла до Стамбула, у ряди яничарів. А далі – війна, втрати, смерть Оксаниних батьків та братів, її визволення з рук чигиринського старости, помста. Іван дивувався, скільки всього трапилося за один рік. Наче півжиття минуло...

Коли старшина пішла до січової церкви на молебень, а козацтву викотили кілька бочок горілки, Іван з побратимами рушив до куреня погрітися. Довге стовбичення на морозі далося взнаки: ноги у старих зачовганих чоботях зовсім стерпли. Треба було якось розігнати кров. На відміну від інших козаків, побратими у бійки не встрявали, та й горілки не пили. Тож залишалося хіба що йти до казана з кашею. Раптом Іван звернув увагу на нестарого ще козака, який зібрал біля себе невелике товариство і щось там нашіптував. Іван упізнав козаків: це вони роздавали гроші за підтримку Острянина. Але було ще щось. Десять бачив Іван цього козака зrudими вусами, що промовляв до гурту тихим, але різким, наче заржавілим голосом. На думку нічого не спадало, але серце не покидав спомин про якесь швидкоплинне знайомство. Іван замислено почвалав по глибокому снігу до побратимів, які нетерпляче на нього позирали.

– Іване! – раптом почув козак голос полковника Скидана. Той саме йшов до січової канцелярії. – Чого оставпів? Щось цікаве побачив?

– Так, цікаве, пане полковнику, – відповів Іван, підходячи ближче і вклоняючись.

– Ну, що за церемонії, друже! – обійняв козака полковник. – То що ти кажеш?

– Та он... – показав Іван батогом на підозрілу братію. – Вони гроші роздавали, щоб козаки за Острянина голосували.

– Он воно що... – протягнув Скидан, примрежуючи очі та вдивляючись в обличчя козаків. – Щось я нікого з них не пригадую. Слухай, козаче, ти придивися за ними. Може, щось підозріле помітиш – то доповіси. А я зараз в Острянина спитаю по-козацьки.

Іван згідно кивнув головою й побіг наздоганяти побратимів. Скидан, постоявши трохи, подибав до канцелярії, де зібралася старшина на чолі з новоспеченим кошовим відсвяткувати подію.

Острянин стояв посеред кімнати розчервонілий і радісний, приймаючи вітання від старшини. Особливо втішився, коли його привітав Дмитро Гуня, його найближчий конкурент. Розцілувавшись, кошовий пильно подивився в очі Гуні – чи не закралася в душу заздрість. Але очі полковника були чисті й іскрилися радістю – воля товариства була для нього законом. Полковники піднімали келихи з горілкою і гучно цокалися, вигукуючи: «Слава!»

Раптом грюкнули двері. На порозі став насуплений Скидан. Усі мимоволі обернулися на цей гуркіт і застигли, побачивши полковника. Його зловісний вигляд надто відрізнявся від веселого й галасливого настрою старшини, вже підігрітої кількома келихами горілки.

– Оце хотів спитати! – промовив гнівно Скидан, звертаючись до Остряніна. – Скільки золотих коштує твоє вибрання? Може, і я до наступного разу назбираю?

– Що ти мелеш, полковнику?! – заревів Острянин, хапаючись за ручку шаблі. Його червоне лице вкрилося плямами, а руда борідка засмикалась. Присутні оставпіло дивилися на обох, тримаючи невипиті келихи.

– Я не мірошник, щоб молоти, а кажу те, що знаю напевно!

– Доведи!

– Вірні козаки бачили своїми очима, як твої люди давали золото запорожцям, щоб кричали за тебе! – гаряче відказав кошовому Скидан.

– Брехня! У мене немає ніяких своїх людей окремо від запорожців, і я нікому не наказував давати гроші!

– Присягнись!

– Справді! Нехай присягнеться на хресті святому! – втрутився Гуня. – Тоді вже будемо думати, що до чого...

Острянин різко обернувся, оглядаючи стіни. Помітивши невелике розп'яття, кошовий підійшов ближче, вклонився, широко перехрестився, поцілував хреста й урочисто сказав:

– В ім’я Отця, і Сина, і Святого Духа присягаюся, що нікому грошей не давав й нікого не примушував підкуповувати запорожців на свою користь!

Старшина полегшено заворушилася і схвально загомоніла. Дехто крадькома випив горілки, витираючи спіtnіле чоло. Але Скидан стояв так само похмуро.

– Виходить... хтось зайшлий втручається у вибори, а це ще гірше... – мовив про себе.

А тоді розпростався і звернувся до Остряніна:

– Пробачте, пане кошовий, але то був мій обов’язок усе перевірити. Дозвольте арештувати й допитати тих негідників!

Острянин поважно кивнув головою на знак згоди, і Скидан миттю вибіг на вулицю, віддаючи накази охороні. Кошовий дивився вслід полковнику й нервово жував кінець рудого вуса. Він сам був спантеличений тим, що трапилося. Хтозна, чи то була провокація, чи щось глибше й далекоглядніше. Йому стало не до веселощів, тож старшина, відчувши настрій кошового, швидко розійшлася.

Підозрілих козаків на Січі вже не знайшли. Під вечір, коли змінювали варту, на далекому посту виявили вбитого вартового і сліди сімох коней.

Зайшовши до порожнього куреня, побратими підійшли до великої печі, де гуділо вогнище, випромінюючи бажане тепло. У печі стояв казан з кашею, яку козаки називали «саламахою»: вона сердито булькала й наповнювала курінь смачними пахощами. У животі негайно пробудилося таке бажання їсти, що не було сили чекати, доки та каша довариться. Хлопці витягли казанці й хотіли вже набрати собі варива, але сварливий голос кухаря привів їх до тями:

– А щоб вам, трясця вашій матері! Що, нетерплячка б’є?! Ану, – замахнувся кухар ополоником. – Утікайте, доки не покличу!

Козаки, сміючись, відбігли від опецькуватого кухаря. Той запишався перемогою над звитяжними бійцями, взяв ополоника на плече, ніби рушницю, і гордо попрямував охороняти своє кухарське царство. А нашим козакам залишалося тільки чекати обіду.

Іван знову поринув у спогади: згадав Оксану та Чигирин, їхню палку зустріч після повернення з татарського полону. Неясні спогади крутилися у свідомості, як раптом його наче блискавка вдарила.

– Згадав! Згадав! – схопився він з місця.

– Що?! Що згадав?! – стрепенулися побратими, перелякавшись Іванових різких рухів.

– Та того козака, який гроші роздавав, щоб за Острянина голос давали.

– То й що? Козак як козак!

– Та ніби нічого... Але чому він за Острянина, коли я бачив його у почті Павлюка біля порохових варниць